

UOT: 338.432, 338.436

KƏND TƏSƏRRÜFATINDA ÇOXFUNKSIYALILIĞIN STRUKTUR XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Abbas Tofiq oğlu Səfərov

Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzinin dissertantı

e-mail: abbas211@mail.ru

Xülasə

Məqalədə kənd təsərrüfatı istehsalının çoxfunksiyalı xarakterinin nəzəri əsasları araşdırılır. Kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalı sisteminin emergent effekti (çoxfunksiyalı sistemdə onun qarşılıqlı fəaliyyət göstərən elementləri tərəfindən yaradılan, lakin onlara daxil olmayan xassələrin təzahürü) təzahürlərinin əsas komponentləri ayrılır. Eləcə də kənd təsərrüfatının çoxfunksional xüsusiyyətləri haqqında tədqiqatçıların fikirləri və bu istiqamətdə müəllif mülahizələri əsasında onun ümumiləşdirilmiş cəhətləri qeyd edilir.

Eyni zamanda kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalı inkişafının təşkilati-iqtisadi mexanizminin struktur elementləri və xüsusiyyətləri açıqlanır.

***Açar sözlər:** kənd təsərrüfatı istehsalı, çoxfunksiyalılıq, təşkilati-iqtisadi mexanizmlər, səmərəlilik, meyarlar.*

Giriş

Dünya ölkələrində aqrar sahənin inkişaf etdirilməsində son onilliklərdə böyük dəyişikliklər baş vermiş və iqtisadiyyatın digər sahələrində olduğu kimi, aqrar sahədə də informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından (İKT) istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi baxımından bu istiqamətdə yeni fəzaya keçilməsi məqsədlərinə nail olunmuşdur. Artıq mütərəqqi aqrar texnologiyalar sürətlə yayılmaqdadır, kənd təsərrüfatının inkişafında yüksək texnologiyaların tətbiqi hesabına məhsuldarlığın artırılması prioritetləri həlledici məsələ kimi qarşıda durur [2, s. 58]. Həmçinin aqrar sahənin sürətli inkişafı ona yönəldilmiş investisiyalardan faydalı yararlanmağı tələb edir.

Tədqiqatlarda kənd təsərrüfatı sektorunun spesifik və özünəməxsus xüsusiyyətləri müəyyən edilmiş, aqrar sahə və onunla əlaqəli xidmətlər sektorunun qarşılıqlı əlaqəsi xarakterizə olunmuşdur. Bununla yanaşı, kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığı məsələlərinin ətraflı araşdırılmasına da ehtiyac vardır.

Bir çox tədqiqatçılar postsovet dövründə kənd təsərrüfatının inkişafının iqtisadi, sosial və ekoloji aspektlərini təhlil etmiş və kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığı məsələlərinə toxunmuşlar [8; 9; 11]. Tədqiqatlarda göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığı konsepsiyasından irəli gələn məqsədlərin reallaşdırılmasının başlıca şərti çoxsahəli kənd təsərrüfatının dirçəldilməsidir [11].

Həmçinin aparılan araşdırmalarda qeyd edilir ki, aqrar sektorda 1990-2000-ci illər ərzində müşahidə edilən iqtisadi artım kənd ərazilərinin adekvat inkişafına gətirib çıxarmamış, ekoloji problemlərlə müşayiət olunmuşdur. Həmin dövrdəki vəziyyətin təhlili əsasında aqrar siyasətdə yeni korrektirovkanın əsas istiqamətləri təklif olunmuşdur: sahənin strateji planlaşdırılması sənədlərinin təkmilləşdirilməsi, kiçik və orta biznesin prioritet inkişafı, kənd iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi, kənd ərazilərinin dayanıqlı inkişafı üzrə əlavə tədbirlərin görülməsi və s. [17, s. 9-22].

Bəzi xarici tədqiqatçılar öz tədqiqatlarında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə qeyri-xammal məhsullarının istehsalı arasında kənd təsərrüfatı sektoru üçün vacib olan üç sahəni əhatə edən məsələləri, o cümlədən kənd yerlərinin inkişafı, xarici ekoloji amillər və ərzaq təhlükəsizliyi baxımından qarşılıqlı əlaqənin xarakteri və gücü ilə bağlı məsələləri nəzərdən keçirirlər [23]. Kənd ərazilərinin inkişafı, orada infrastrukturun mövcudluğu kənd əhalisinin, xüsusilə də gənc nəslin işlə təmin edilməsində mühüm rol oynayır və bu da kənddən şəhərə axının qarşısının alınmasını təmin edən əsas amillərdən biridir.

Eyni zamanda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında, o cümlədən ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsində xarici ekoloji amillərin təsirinin və s. məhsul istehsal edən sahibkarlıq subyektləri tərəfindən nəzərə alınması vacib şərtlərdəndir.

Məqalədə kənd təsərrüfatı istehsalının çoxfunksiyalı xarakterinin nəzəri məsələlərinin tədqiqi və onun əsas xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi məqsədi qarşıya qoyulmuşdur.

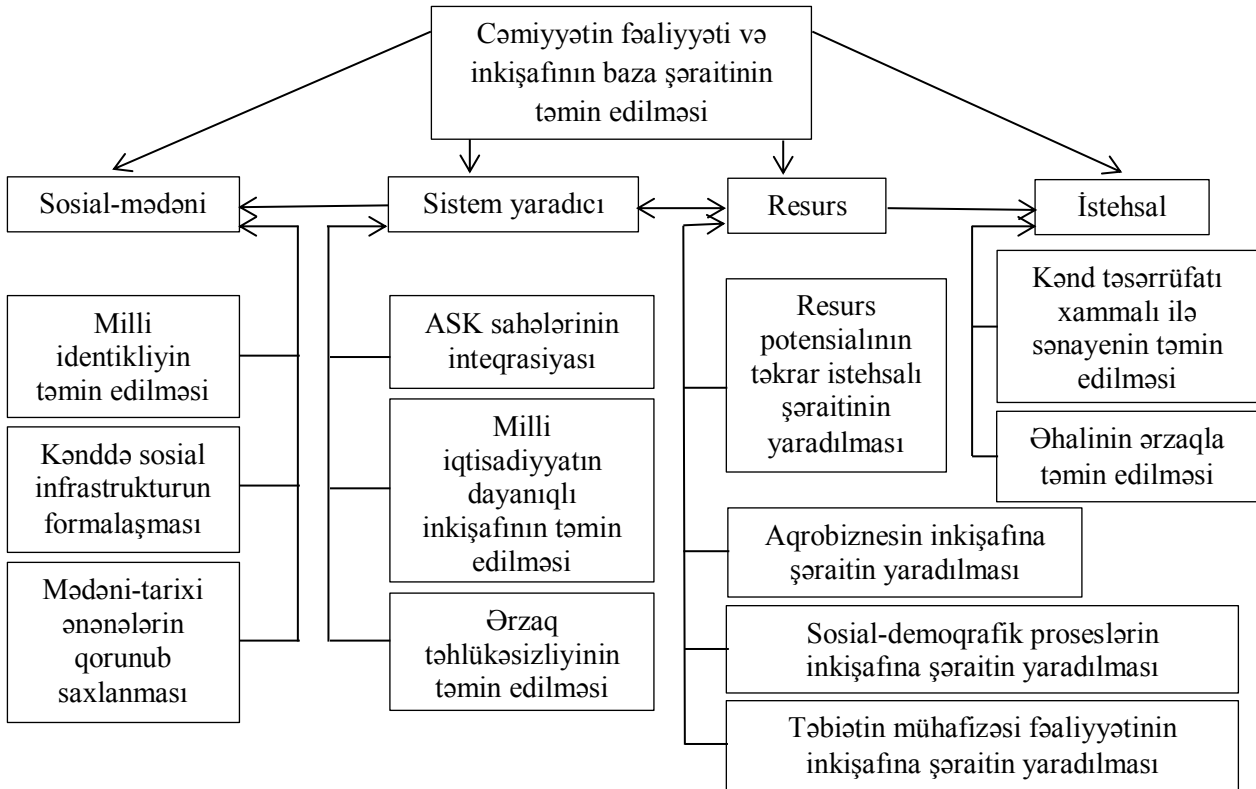
Tədqiqatda analiz və sintez, iqtisadi-statistik və müqayisəli təhlil metodlarından istifadə edilmişdir.

Kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığının ümumi səciyyəsi

Kənd təsərrüfatı cəmiyyətin sistem əmələ gətirən elementinə aiddir və onun inkişafını əhatə edən proseslər vahid sistem kimi fəaliyyət göstərir. Digər tərəfdən, kənd təsərrüfatı milli iqtisadiyyat sisteminin mühüm elementi olmaqla onun vəziyyətindən həm sosial-iqtisadi sistemin bütövlüyü, həm də ümumilikdə mövcud durumu asılıdır. Belə ki, aqrar sektor əhalinin kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbatını təmin etməklə bərabər yeyinti sənayesinin də xammala tələbatını ödəyir (*Şəkil 1*).

Odur ki, dünya əhalisinin ərzaq məhsulları ilə təminatı bir tərəfdən həyat səviyyəsi standartlarının artırılması trendinə uyğun olmalı, digər tərəfdən ərzaq məhsullarının istehsal strukturunda sağlam və keyfiyyətli məhsullara artan tələbatı təmin etməlidir. Buna görə də BMT-nin 2015-ci ildə qəbul etdiyi “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilə qədər dayanıqlı inkişaf sahəsində gündəlik” sənədində aclığın aradan qaldırılması, qidalanmanın yaxşılaşdırılması, ərzaq təhlükəsizliyinin və kənd təsərrüfatının dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi əsas məqsədlərdən biri kimi müəyyən edilmişdir [7, s. 79-80; 1, s. 169-175].

Şəkil 1. Milli sosial-iqtisadi sistemin inkişafında aqrar sektorun əsas məqsədləri

Mənbə: [6, 12] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Dünya səviyyəsində əhalinin kənd təsərrüfatı və yeyinti məhsullarına artan tələbatının ödənilməsi bir tərəfdən əhalinin həyat səviyyəsini xarakterizə edən mühüm göstəricidir, digər tərəfdən cəmiyyətdə insanların yaşayış imkanlarının reallaşdırılmasını şərtləndirir. Bu proses ona görə davamlı xarakter daşıyır ki, istehlak prosesi daimidir və onun dayandırılması cəmiyyətin məhvi, o cümlədən hər bir fərdin fiziki mövcudluğunun sonu deməkdir. Onu da qeyd edək ki, hazırda kənd təsərrüfatında əkinçilik istiqamətində taxılçılıq, pambıqçılıq (bitkiçilik məhsullarının 70-80%-i) üstünlük təşkil edir və onların istehsalında yeni texnika və texnologiyalardan istifadə edilir [6, s. 93-97]. Azərbaycanda aqrar sektorun inkişafı nəticəsində bu sahədə idarəetmə təkmilləşdirilmiş, məhsul istehsalçılara dövlət dəstəyi genişləndirilmişdir.

Aqrar-sənaye kompleksinin inkişafı həm istehsalçıların stimullaşdırılması və regional inkişaf, həm də ölkənin ümumi inkişafı baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Aqrar-sənaye sahələrinin inkişafı isə öz növbəsində emal sənayesinin inkişafını, regionlarda emal müəssisələrinin yaradılmasını tələb edir [10, s. 94]. Aqrar sahənin inkişafını sürətləndirən amillərdən biri də marketinqin səmərəli təşkil edilməsinin vacibliyidir. Fikrimizcə, aqrar-emal müəssisələrində marketinqin səmərəli təşkilini formalaşdıran konsepsiyanın düzgün həyata keçirilməsi kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarükçülərinin aqrar-emal müəssisələri ilə bağladlıqları öhdəliklərin vaxtında icra edilməsinə, bu növ məhsulların potensial alıcı sayının çoxaldılmasına, həmçinin müəssisələrin genişləndirilməsinə və inkişafına yönəldilmiş investisiyaların ödəmə müddətinin azaldılmasına təkan verəcəkdir.

Kənd təsərrüfatının struktur-funksional iyerarxiyası iqtisadiyyatın müvafiq olaraq meqa, makro, mezo və mikro səviyyələrini nəzərdən keçirərkən özünü kifayət qədər aydın göstərir. Burada

aqrar iqtisadiyyatın fəaliyyəti və inkişafına qlobal proseslərin təsirini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Kənd təsərrüfatı funksiyalarının müvəqqəti, məzmunlu və əhatəli strukturlaşdırılması aspektləri vahid bir sistemə malikdir və onların məhdudlaşdırılması yalnız metodoloji mülahizələr üçün diktə edilir.

Kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığı konsepsiyasının tərəfdarları əmin edirlər ki, ticarət sahəsi alətlərinin köməyi ilə təsiretmə hallarına cəhd edilməsi kənd təsərrüfatı məhsullarının satış səmərəliliyini zəiflədəcək və bazarın istənmədən bölünməsinə gücləndirəcəkdir. Buna görə də kənd təsərrüfatının qorunması çoxsaylı qeyri-ticarət faktorları ilə şərtləndirilir [13, s. 311-315].

Çoxfunksional kənd təsərrüfatına cəmiyyətin həyati təminatının mürəkkəb təbii-sosial-iqtisadi sistemi kimi baxsaq, kənd təsərrüfatının missiyasından formalaşan emergent təsir cəmiyyətin fəaliyyəti və inkişafının dayanıqlı baza şərtlərinin təmin edilməsindən ibarətdir [14, s. 28-36]. Bir sistem kimi çoxfunksional sistem kənd təsərrüfatının emergent təsiri onun fəaliyyətinin nəticələrində özünü göstərir. Kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalı sisteminin emergent effektinin üç komponenti cəmiyyət, istehlakçılar və istehsalçılar üçün fərqləndirilir (*Cədvəl*).

Cədvəl. Çoxfunksiyalı kənd təsərrüfatının emergent təsirinin təzahürləri

S/N	Kənd təsərrüfatının funksiyaları	Təzahür forması	Emergent effektin komponentləri		
			Cəmiyyət üçün	İstehlakçılar üçün	İstehsalçılar üçün
1	Baza	Gizli	Region ərazisinə sosial, iqtisadi və milli nəzarətin uyğunlaşdırılması	Cəmiyyətin balanslaşdırılmış inkişafı üçün əlverişli şəraitin təmin edilməsi	Uğurlu biznes fəaliyyəti üçün şəraitin yaradılması
2	Sosial	Açıq-aşkar	Region əhalisinin sosial inkişafı	Sosial müdafiə	Daxili istehsal, əmək resurslarının saxlanılması və inkişafı
3	İqtisadi	Açıq-aşkar	Aqrar iqtisadiyyatın davamlı inkişafı	Kənd təsərrüfatı məhsulları tələbatının təmin edilməsi, ərzaq təhlükəsizliyi	Uğurlu biznes fəaliyyətinə şəraitin yaradılması
4	Aqroərzaq	Açıq-gizli	Əhalinin keyfiyyətli məhsullarla təminatı	Ərzaq təhlükəsizliyi	Ərzaq məhsulları satışına zəmanət
5	Aqroxammal	Açıq-gizli	Sənayenin çevik və davamlı olaraq keyfiyyətli kənd təsərrüfatı xammalı ilə təmin edilməsi	Ərzaq təhlükəsizliyi	Yeyinti sənayesinin inkişafı
6	Ekoloji-landşaft	Açıq-gizli	Regionların ekoloji-landşaft sisteminin saxlanılması və inkişafı	Əlverişli yaşayış şəraiti, ekoloji təmiz qida məhsulları	İstehsalın ekolojişədirilməsi
7	Mədəni	Açıq-gizli	Milli identikliyin saxlanması	Regionların mədəni-tarixi adət-ənənələrinin saxlanması və ona riayət edilməsi	İstehsal sferasında milli ənənələrin saxlanması və inkişafı
8	İntegrasiya edici	Açıq-gizli	ASK-nın strukturunun formalaşdırılması	Ərzaq təhlükəsizliyi	ASK-nın fəaliyyəti və inkişafının sistemli xarakterinin təminatı

Mənbə: [12, 13] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

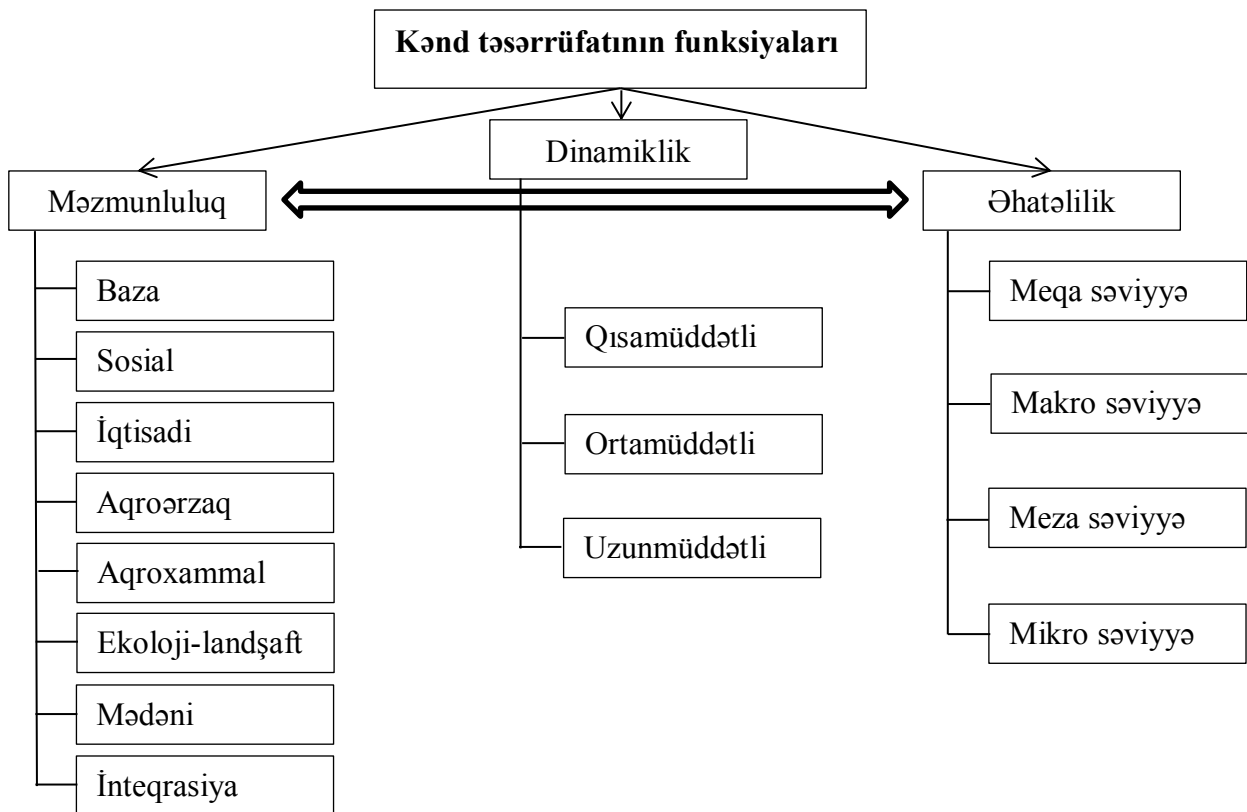
Beləliklə, kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalı xüsusiyyətləri haqqında tədqiqatçıların fikirlərini və bu istiqamətdə öz mülahizələrimizi yekunlaşdıraraq onun ümumiləşdirilmiş xüsusiyyətlərini qeyd edə bilərik:

- kənd təsərrüfatının çoxfunksional xüsusiyyətləri onun mürəkkəb təbii-sosial-iqtisadi sistem kimi ayrılmaz atributudur;
- çoxfunksionallıq kənd təsərrüfatının əsas xüsusiyyətidir, beləliklə sistemlilik nöqtəyindən onun inkişafı da çoxfunksiyalı xarakter daşmalıdır;
- kənd təsərrüfatının strukturunun formalaşması və inkişafı onun missiyası, məqsədləri və funksiyalarına cavab verməli, həmçinin “məqsəd-funksiyalar-struktur-davranış-nəticə”dən ibarət qarşılıqlı əlaqələrinə əsaslanmalı və tələb olunan emergentik effektinin əldə edilməsinə xidmət göstərməlidir;
- kənd təsərrüfatının çoxfunksional xüsusiyyətlərinin tətqiq edilməsinin metodoloji əsasını sistemli təhlildən düzgün bəhrələnmə, o cümlədən struktur-funksional yanaşma təşkil edir.

Kənd təsərrüfatının funksiyalarının strukturlaşdırılması

Çoxfunksiyalı kənd təsərrüfatının tətqiqinə sistemli yanaşma, onun fəaliyyətinin nəticələri və inkişaf tendensiyaları imkan verir ki, “məqsədlər-funksiyalar-struktur-davranış-nəticə” üzrə qarşılıqlı əlaqələr əsasında kənd təsərrüfatının təşkili paradigması aydınlaşdırılsın və genişləndirilsin. Bu qarşılıqlı əlaqədə kənd təsərrüfatının fəaliyyətinin və inkişafının təşkilati-iqtisadi mexanizmi baxımından xüsusi rol oynayır, kənd təsərrüfatı sistemində qarşılıqlı əlaqələrin davranış komponentini müəyyənləşdirir. Qeyd edilənlərin əsasında kənd təsərrüfatı fəaliyyətinin məzmunu, əhatəliliyi və dinamikliyi aspektlərini əks etdirən elementlər müəyyənləşdirilmişdir (*Şəkil 2*).

Şəkil 2. Kənd təsərrüfatının funksiyalarının strukturlaşdırılması

Mənbə: [12, 14] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Eyni zamanda kənd təsərrüfatının fəaliyyətinin tsiklik xarakteri, həmçinin böyük sistemlərə xas olan müəyyən inersiyanın da nəzərə alınması vacibdir. Uzun illər ərzində şəhərlərdə yaşayan əhalinin tələbatına nisbətən kənd sakinlərinin aşağı səviyyəli tələbatı dövlətin bu ərazilərin inkişafına yönəltdiyi büdcə vəsaitlərinin minimuma endirilməsinə imkan yaradırdı [14, s. 28]. Lakin, bu gün başqa bir nəsil yetişib, onun nümayəndələrinin iddiaları əvvəlki nəsillərin iddialarından əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Kənddə məskunlaşmış gənc əhalinin əksəriyyəti həm işlə təmin olunmaq nöqtəyindən, həm də yüksək komfortluq baxımından ya şəhərlərə, ya da digər ölkələrə miqrasiya potensialını artırmaqla hərəkət edirlər, kəndin əsas funksiyalarından biri olan məşğulluğun təmin edilməsi üçün əlverişli şərait tam mövcud deyildir. Bu baxımdan kənd təsərrüfatının müxtəlif funksiyaları üçün müvəqqəti dəyişikliklər və ya meylətmələr əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir.

Fikrimizcə, kənd təsərrüfatının hərtərəfli inkişafının təmin edilməsində innovasiya fəaliyyətinin rolu danılmazdır. Bu baxımdan innovasiya fəaliyyəti və onun idarəedilməsi kənd təsərrüfatında inkişaf strategiyasının formalaşmasına, məhsuldarlığın artmasına və nəticədə biznesin genişləndirilməsinə təsir göstərir. Bununla yanaşı, biznesin böyüməsi o qədər də asan deyil: qlobal və ya tənzimlənən bazarlardan yeni innovasiyaların ən yaxşısına sahib olan yeni rəqiblərin ortaya çıxması nəticəsində bir sıra bazarlar getdikcə daha çox rəqəbətqabiliyyətli olurlar.

Nəticə

Bir sistem kimi çoxfunktional kənd təsərrüfatının emergent təsiri onun fəaliyyətinin nəticələrində özünü göstərir. Bu baxımdan kənd təsərrüfatının çoxfunktional sisteminin emergent effekti təzahürləri cəmiyyət, istehlakçılar və istehsalçılar kimi üç komponentdə fərqləndirilmişdir.

Çoxfunktional kənd təsərrüfatının tədqiqinə sistemli yanaşma, onun fəaliyyətinin nəticələri və inkişaf tendensiyaları imkan verir ki, "məqsədlər-funksiyalar-struktur-davranış-nəticə" üzrə qarşılıqlı əlaqələr əsasında kənd təsərrüfatının təşkili paradigması aydınlaşdırılsın və genişləndirilsin. Bu qarşılıqlı əlaqədə kənd təsərrüfatının fəaliyyətinin və inkişafının təşkilati-iqtisadi mexanizmi xüsusi rol oynayır.

Kənd təsərrüfatının çoxfunktional inkişafının təşkilati-iqtisadi mexanizmi iqtisadiyyatın aqrar sektorunun vəziyyətinin, ərzaq bazarının və region ərazilərinin sosial-ekoloji sahələrinin inkişafı və onların tənzimlənməsi məqsədi ilə təsir metodlarının məcmusunu özündə əks etdirməlidir. Kənd təsərrüfatının çoxfunktional inkişafının təşkilati-iqtisadi mexanizminin ayrılmaz və spesifik əlamətlərinə operativlik, etibarlılıq və optimallıq daxildir. Kənd təsərrüfatının çoxfunktional inkişafının təşkilati-iqtisadi mexanizminin səmərəliliyinin baza, aqrar-ərzaq, aqrarxammal, inteqrasiyaedici, iqtisadi, ekoloji-landşaft, mədəni və sosial funksiyalarının həyata keçirilməsi imkanları kimi əsas kriteriyaları vardır.

Bununla yanaşı, fikrimizcə, iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafının həllində aqrar sektorun təşkilati-iqtisadi mexanizminin düzgün təşkil edilməsi bir sıra məsələlərin yerinə yetirilməsilə bağlıdır:

- kənd təsərrüfatını əhatə edən potensialdan səmərəli istifadə edilməsi;
- aqrar-sənaye kompleksinin sistemli inkişafına yönəlik struktur yenidənqurulmasını əlaqələndirən tədbirlərin vaxtında və tələb edilən səviyyədə yerinə yetirilməsi;

- kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının və kənd əhalisinin maraqlarının iqtisadi rayonların iqtisadiyyatının digər sahələrinin təsərrüfat subyektləri və şəhər əhalisi ilə uyğunlaşdırılması;
- ölkədə istehsal edilən kənd təsərrüfatı məhsullarının rəqabət qabiliyyətinin artırılması;
- aqrar-sənaye kompleksinin təsərrüfat subyektlərinin istehsalat-maliyyə fəaliyyətində qarşılıqlı faydalı təsərrüfat və tərəfdaşlıq əlaqələrinin qurulması;
- kənd təsərrüfatı istehsalının inkişafında innovasiya aspektlərinin gücləndirilməsi;
- aqrar-sənaye kompleksinin rəqabət üstünlüklərinin aşkar edilməsi məqsədilə düzgün qiymətləndirilmənin aparılması yolu ilə onun rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi və bu istiqamətdə beynəlxalq marketing xidmətlərindən səmərəli şəkildə istifadə edilməsi;
- ölkədə aqrar-sənaye kompleksinin strateji inkişafının monitorinqinin aparılması vasitəsilə onun sabit inkişafına maneçilik törədən amillərin vaxtında aşkar edilməsi və müvafiq üsullardan istifadə etməklə aradan qaldırılması.

Ədəbiyyat

1. Allahverdiyev D.İ. Kənd təsərrüfatının dünya təcrübəsində inkişaf xüsusiyyətləri. // Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, İqtisadiyyat seriyası, 2019. №6, s. 169-175.
2. Bədirzadə G.Ş. Aqrar sahədə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqində dünya təcrübəsi. // Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, İqtisadiyyat seriyası, 2020. №4, s. 57-65.
3. Cabbarlı L.A. Aqrar sektorun subsidiyalaşması: dünya təcrübəsi. // Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, İqtisadiyyat seriyası. 2020. №3, s. 117-123.
4. Niftəliyeva Ü.V. İnnovativ biznes prosesinin təkmilləşdirilməsinin beynəlxalq təcrübəsi. // Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, İqtisadiyyat seriyası. 2019. №4, s. 136-143.
5. Heydərova K.Ə. Aqrar sahədə əsas maliyyə mənbələrinin ümumi xarakteristikası // Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, İqtisadiyyat seriyası. 2018. №6, s. 182-191.
6. Hüseynov O.H. Azərbaycan iqtisadiyyatında istehsal sektoru və onun resurslarından istifadənin qiymətləndirilməsi. / Hüseynov O.H., Axundov V.C., Əliyev Ə.M. [və b.] // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, İqtisadiyyat seriyası, Bakı. 2019. №2, s. 93-97.
7. Hüseynova M. R. Yeyinti məhsulları istehsalçılarının maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasında qiymət mexanizminin təkmilləşdirilməsi. // Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, İqtisadiyyat seriyası. 2020. №1, s. 79-85.
8. Hüseyn R.Z. Kənd təsərrüfatının çoxfunksionallığı: qlobal iqtisadi sistemdə onun yeri və rolu. Bakı: "MBM" nəşriyyatı, 2008, 336 s.
9. Hüseyn R.Z. Aqrar siyasətə yeni yanaşma: kənd təsərrüfatının çoxfunksionalılığı konsepsiyası. // "Azərbaycan iqtisadiyyatında keçid dövrünün başa çatması: təhlil və nəticələr. Milli inkişaf modelinin formalaşması problemləri" mövzusunda elmi praktik-konfransın materialları. AMEA-nın İqtisadiyyat İnstitutu, Bakı, 2010, səh. 515-517.

10. Tağızadə L.F. Aqrar sənayenin dünya bazarına inteqrasiyasında beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin rolu. // Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, İqtisadiyyat seriyası. 2016. №4, s. 91-95.
11. Xəlilov H.A. Aqrar iqtisadiyyatda sistem transformasiyaları və modelləşdirmə şəraiti. Bakı: "Mütərcim", 2005, 228 s.
12. Кривокора Ю.Н. Концептуальные подходы к проблеме многофункциональности сельского хозяйства / Ю.Н. Кривокора // -Москва: European Social Science Journal, 2014. Том 1, № 10, с. 189-196.
13. Кусакина О.Н. Системные аспекты многофункционального сельского хозяйства / О.Н. Кусакина, Кривокора Ю.Н. // Краснодар: Теория и практика общественного развития. 2013. №8, с. 311-315.
14. Мартынов К.П. Многофункциональное развитие сельских территорий России. / К.П. Мартынов // Москва: Вестник Московского государственного университета, Серия экономика, 2014. № 2, с. 28-36.
15. Матюнина О.Ю. Стратегия развития аграрного сектора АПК самодостаточного региона: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. / - Воронеж, 2006. с. 32.
16. Морковкин Д.М. Анализ зарубежного опыта государственной поддержки агропромышленного комплекса и возможности его использования в России в условиях импортозамещения. / Д.М. Морковкин // Москва: Сельское хозяйство, 2018. №3, с. 9-19.
17. Попцов А. Аграрная экономическая наука: основные вехи ее становления и развития. / Попцов А., Ушачев А. // -Москва: АПК: Экономика, управление, 2020. №12, с. 9-22.
18. Стукова И.В. Социально-экономические аспекты современной аграрной парадигмы. // -Москва: Современные проблемы науки и образования, 2012. № 3, с. 270-281.
19. Шатровская А.С. Возрастающая роль реального сектора в построении постиндустриальной хозяйственной системы. / А.С. Шатровская // -Москва: Экономика и управление, 2020. №12, с. 1367-1371.
20. Mohammad, P.S., Shamekhi E. An Innovative View to Cultural Infrastructures of Investment. ANAN news. Economy series. 2016, №4, pp. 111-115.
21. Shalbuzov, N.A. The International Competitiveness of Azerbaijan Horticulture / N.A. Shalbuzov, R.Z. Huseyn // Baku: Agricultural Economics, 2020. №2 (32), pp. 16-27.
22. <https://www.fao.org/sustainability/frameworks-approaches/ru/>
23. https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/multifunctionality-in-agriculture/multifunctionality-in-agriculture_9789264033627-2-en

A.T. Safarov

Ph.D. student of the Agricultural Research Center

Structural features of multifunctionality in agriculture

Abstract

The article deals with the theoretical foundations of the multifunctional nature of agricultural production. The main components of the emergent effect of the multifunctional system of agriculture are revealed. Based on the opinions of researchers about the multifunctionality of agriculture and the author's own reasoning in this direction, its generalized features are noted.

Along with this, the structural elements and features of the mechanism of the organizational and economic mechanism of the multifunctional development of agriculture were revealed.

Keywords: *agricultural production, multifunctionality, organizational and economic mechanisms, efficiency, criteria.*

А.Т. Сафаров

Диссертант Центра аграрных исследований

Структурные особенности многофункциональности в сельском хозяйстве

Резюме

В статье рассматриваются теоретические основы многофункционального характера сельскохозяйственного производства. Выявлены основные составляющие эмерджентного эффекта многофункциональной системы сельского хозяйства. На основе мнений исследователей о многофункциональности сельского хозяйства и собственных рассуждений автора в этом направлении отмечены его обобщенные черты.

Наряду с этим выявлены структурные элементы и особенности механизма организационно-экономического механизма многофункционального развития сельского хозяйства.

Ключевые слова: *сельскохозяйственное производство, многофункциональность, организационно-экономические механизмы, эффективность, критерии.*